

KONSTITUCINIO TEISMO TEISĖJŲ

TOMOS BIRMONTIENĖS,

GEDIMINO MESONIO,

ALGIRDO TAMINSKO,

DAINIAUS ŽALIMO

ATSKIROJI NUOMONĖ

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO 2013 M. GRUODŽIO 11 D. NUTARIMO „DĖL NELAIMINGŲ ATSTITIKIMŲ DARBE IR PROFESINIŲ LIGŲ SOCIALINIO DRAUDIMO ĮSTATYMO (2003 M. LAPKRIČIO 11 D. REDAKCIJA) 25 STRAIPSNIO 5 DALIES ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI, LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS 2004 M. KOVO 22 D. NUTARIMU NR. 309 PATVIRTINTŲ NELAIMINGŲ ATSTITIKIMŲ DARBE IR PROFESINIŲ LIGŲ SOCIALINIO DRAUDIMO IŠMOKŲ NUOSTATŲ 103.5 PUNKTO ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI, LIETUVOS RESPUBLIKOS NELAIMINGŲ ATSTITIKIMŲ DARBE IR PROFESINIŲ LIGŲ SOCIALINIO DRAUDIMO ĮSTATYMO (2003 M. LAPKRIČIO 11 D. REDAKCIJA) 27 STRAIPSNIO 1 DALIAI“

2013-12-11

Konstitucinis Teismas 2013 m. gruodžio 11 d. paskelbė nutarimą, kuriame pripažino, kad Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo (toliau – ir Įstatymas) 25 straipsnio 5 dalies antroji nuostata „Kai per šį terminą nė vienas iš asmenų, turinčių teisę į šią išmoką, nesikreipė, ši išmoka skiriama pirmajam prašymą pateikusiam asmeniui, turinčiam teisę į šią išmoką, jeigu jis kreipėsi per 3 metus nuo apdraustojo mirties dienos“ prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai, 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui. Taip pat pripažino, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų 103.5 punkto antroji nuostata „Kai per šį terminą nė vienas iš asmenų, turinčių teisę į šią išmoką, nesikreipia, ši išmoka skiriama pirmajam prašymą pateikusiam asmeniui, turinčiam teisę į šią išmoką, jeigu jis kreipiasi per 3 metus nuo apdraustojo mirties dienos“ prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai, 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui. Konstitucinis Teismas pripažino ir tai, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 309 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo“ patvirtintų Nelaimingų

atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų (toliau – ir Nuostatai) 103.5 punktas neprieštarauja Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo (2003 m. lapkričio 11 d. redakcija) 27 straipsnio 1 daliai.

Manytume, kad Konstitucinis Teismas per siaura apimtimi pripažino Įstatymo 25 straipsnio 5 dalį ir Nuostatų 103.5 punktą prieštaraujančiais Konstitucijai, nes pagrindinį dėmesį Nutarimo motyvuojamosios dalies III ir IV skyriuose skyrė situacijai, kai nė vienas asmuo dėl išmokos skyrimo nesikreipė per 3 mėnesius nuo apdraustojų mirties (t. y. kreipėsi po šio 3 mėnesių termino, bet ne vėliau kaip per 3 metus nuo apdraustojų mirties), kai iš pareiškėjo – Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nagrinėtos bylos medžiagos matyti, kad išmoka paskirta asmeniui, kuris kreipėsi per 3 mėnesius nuo apdraustojų mirties, o kitiems asmenims, kurie dėl išmokos skyrimo kreipėsi per minėtą 3 metų terminą, bet praleidę minėtą 3 mėnesių terminą, tokia išmoka neskirta. Pareiškėjo nagrinėjamoje byloje ginčijamos nuostatos aktualios ir tiek, kiek jose įtvirtintas reguliavimas, pagal kurį apskaičiuojamas išmokos, skiriamos asmenims, kurie dėl jos skyrimo kreipėsi per 3 mėnesius nuo apdraustojų mirties, dydis.

Mūsų nuomone, Konstitucinis Teismas nutarime pagrįstai pripažino, kad Įstatymo 25 straipsnio 5 dalies nuostata „Kai per šį terminą nė vienas iš asmenų, turinčių teisę į šią išmoką, nesikreipė, ši išmoka skiriama pirmajam prašymą pateikusiam asmeniui, turinčiam teisę į šią išmoką, jeigu jis kreipėsi per 3 metus nuo apdraustojų mirties dienos“ ir Nuostatų 103.5 punkto analogiška nuostata prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai, 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui. Tačiau manome, jog taip pat turėjo būti pripažinta, kad Konstitucijai prieštarauja 25 straipsnio 5 dalis ir Nuostatų 103.5 punktas tiek, kiek juose nustatyta teisė apdraustojų šeimos nariui (nariams) (kuris (kurie) dėl išmokos kreipėsi ir per 3 mėnesius nuo apdraustojų mirties) apdraustajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos, pripažinto draudiminiu įvykiu, gauti ne tik jam (jiems) tenkančią lygią su kitais mirusiojo šeimos nariais vienkartinės draudimo išmokos dalį, bet ir tą šios išmokos dalį, dėl kurios skyrimo ir išmokėjimo per 3 mėnesius nuo teisės į ją atsiradimo dienos nesikreipė kiti teisę į šią išmokos dalį turintys mirusiojo šeimos nariai.

Taip pat nesutinkame su Konstitucinio Teismo sprendimu, kad Nuostatų 103.5 punktas neprieštarauja Įstatymo 27 straipsnio 1 daliai. Manome, kad Įstatymo 27 straipsnio 1 daliai prieštarauja ne tik Nuostatų 103.5 punkto nuostata „Kai per šį terminą nė vienas iš asmenų, turinčių teisę į šią išmoką, nesikreipia, ši išmoka skiriama pirmajam prašymą pateikusiam asmeniui, turinčiam teisę į šią išmoką, jeigu jis kreipiasi per 3 metus nuo apdraustojų mirties dienos“, bet ir Nuostatų 103.5 punktas tiek, kiek nustatyta teisė apdraustojų šeimos nariui (nariams) (kuris (kurie) dėl išmokos kreipėsi ir per 3 mėnesius nuo apdraustojų mirties) apdraustajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios

profesinės ligos, pripažinto draudiminiu įvykiu, gauti ne tik jam (jiems) tenkančią lygią su kitais mirusiojo šeimos nariais vienkartinės draudimo išmokos dalį, bet ir tą šios išmokos dalį, dėl kurios skyrimo ir išmokėjimo per 3 mėnesius nuo teisės į ją atsiradimo dienos nesikreipė kiti teisę į šią išmokos dalį turintys mirusiojo šeimos nariai.

Kaip minėta, Nutarime Nuostatų 103.5 punkto antroji nuostata tam tikra apimtimi pripažinta prieštaraujančia Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai, 52 straipsniui, konstituciniam teisinės valstybės principui ir kartu visas šis punktas pripažintas neprieštaraujančiu Įstatymo 27 straipsnio 1 daliai.

Tokia situacija, kai tuo pačiu metu Vyriausybės nutarimo nuostata, kurios dalis pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai, pripažįstama visa apimtimi atitinkančia Įstatymo nuostatas, yra nelogiška ir negalima, nes tam tikrą nuostatos dalį pripažinus prieštaraujančia Konstitucijai, ši nuostatos dalis negali būti taikoma, ji niekaip negali būti vertinama kaip atitinkanti Įstatymo nuostatas, nepripažinus tokių Įstatymo nuostatų prieštaraujančiomis Konstitucijai.

Toliau pateikiame argumentus, kodėl šioje konstitucinės justicijos byloje tirtas teisinis reguliavimas turėjo būti pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai kita (didesne) apimtimi.

Pareiškėjas – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šioje konstitucinės justicijos byloje prašymą grindė iš esmės tuo, kad Įstatymo 27 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisės norma pagal savo turinį yra materialinė, o to paties Įstatymo 25 straipsnio 5 dalies teisės norma – procedūrinė, nustatanti terminus, per kuriuos teisinių santykių dalyviai gali įgyvendinti savo subjektyvias teises, susijusias su išmokos gavimu.

Pareiškėjo teigimu, procedūrinė teisės norma neturėtų susiaurinti materialinės teisės normomis nustatytų teisių ir pareigų turinio, tačiau nagrinėjamu atveju, kaip tik taip ir yra, nes Įstatymo 25 straipsnio 5 dalis, kuri suėjus 3 mėnesių terminui teisę gauti išmoką numato ne visiems šio Įstatymo 27 straipsnio 2 dalyje išvardintiems subjektams (šeimos nariams), o vienam iš jų, t. y. pirmajam padavusiam prašymą skirti ir mokėti išmoką (nors kiti teisę į tokią išmoką turintys asmenys pateikė prašymą ją gauti Įstatyme nustatytu terminu), numato papildomą ir naikinamąją teisės gauti išmoką įgyvendinimo sąlygą ir taip susiaurina to paties Įstatymo 27 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės normos turinį. Pareiškėjo nuomone, Įstatymo 25 straipsnio 5 dalyje ir 27 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas teisinis reguliavimas yra prieštaringas, todėl atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 15 d. nutarime suformuluotą doktriną, pagal kurią kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius, ginčijamas teisinis reguliavimas turėtų būti pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas, nors ir pacitavo 27 straipsnio 1 dalį, bet neaiškino joje įtvirtinto teisinio reguliavimo.

Konstitucinis Teismas tik pacitavo Įstatymo 25 straipsnio 5 dalį ir 27 straipsnio 1 dalį, ir pateikė išaiškinimą, pagal kurį mirusiojo šeimos narys turi teisę gauti vienkartinės išmokos dalį, lygią tik su tais mirusiojo šeimos nariais, kurie dėl jos skyrimo kreipėsi per 3 mėnesius nuo teisės į ją atsiradimo dienos, bet ne su visais mirusiojo šeimos nariais.

Konstitucinis Teismas nevertino, kad 27 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė gauti išmoką, o Įstatymo 25 straipsnio 5 dalyje šios teisės įgyvendinimo sąlygos, terminai. Reguliavimas, kuriuo nustatomos teisės įgyvendinimo sąlygos negali būti toks, kuriuo būtų paneigta pati teisė. Vertinant, ar Įstatymo 25 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta ginčijama norma, kuri, kaip minėta, nustato Įstatymo 27 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos asmens teisės gauti išmoką įgyvendinimo sąlygas, terminus, neprieštarauja Konstitucijai, turėjo būti išaiškintas teisinis reguliavimas, nustatantis tokią asmens teisę.

Įstatymo 25 straipsnio „Draudimo išmokų mokėjimo terminai“ 5 dalyje yra nustatyta: „Vienkartinė draudimo išmoka apdraustajam mirus skiriama ne anksčiau kaip praėjus 3 mėnesių kreipimosi terminui nuo teisės į šią išmoką atsiradimo dienos. Kai per šį terminą nė vienas iš asmenų, turinčių teisę į šią išmoką, nesikreipė, ši išmoka skiriama pirmajam prašymą pateikusiam asmeniui, turinčiam teisę į šią išmoką, jeigu jis kreipėsi per 3 metus nuo apdraustojo mirties dienos.“

Įstatymo 27 straipsnio „Vienkartinė draudimo išmoka apdraustajam mirus“ 1 dalyje nustatyta: „Apdraustajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos, pripažintų draudiminiais įvykiais, mirusiojo šeimai išmokama vienkartinė draudimo išmoka, lygi 100 dydžių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų, galiojusių mirties dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba ūmios profesinės ligos mėnesį. Ši išmoka lygiomis dalimis išmokama kiekvienam mirusiojo šeimos nariui.“

Pažymėtina, kad ir Įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad apdraustajam mirus dėl draudiminio įvykio, jo šeimos nariams lygiomis dalimis išmokama vienkartinė draudimo išmoka pagal Įstatymo 27 straipsnį.

Taigi, pagal Įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje (jos Konstitucinis Teismas necitavo ir neaiškino) ir 27 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą reguliavimą, mirusiojo šeimos narys turi teisę gauti vienkartinės išmokos dalį, lygią su visais mirusiojo šeimos nariais, o ne tik su tais mirusiojo šeimos nariais, kurie dėl vienkartinės išmokos skyrimo kreipėsi per 3 mėnesius nuo teisės į ją atsiradimo dienos.

Kaip minėta, pagal Įstatymo 25 straipsnio 5 dalyje įtvirtintą teisinį reguliavimą mirusiojo šeimos narys turi teisę gauti vienkartinės išmokos dalį, lygią tik su tais mirusiojo šeimos nariais,

kurie dėl jos skyrimo kreipėsi per 3 mėnesius nuo teisės į ją atsiradimo dienos (tais atvejais, jeigu kreipiasi tik vienas šeimos narys, jis įgyja teisę gauti visą išmoką), bet ne lygią dalį su visais mirusiojo šeimos nariais, kaip tai numatyta Įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje ir 27 straipsnio 1 dalyje. Tokiu Įstatymo 25 straipsnio 5 dalyje įtvirtintu teisiniu reguliavimu, kuris skirtas nustatyti asmens teisės gauti vienkartinę draudimo išmoką įgyvendinimo sąlygas, terminus, nustačius pačią teisę (išmokos dydį), skirtingą nei nustatyta Įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje ir 27 straipsnio 1 dalyje, kurios skirtos reguliuoti ir nustato asmens teisę (išmokos dydį), vienu metu skirtingai reguliuojami tie patys visuomeniniai santykiai, neužtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna.

Todėl darytina išvada, kad įtvirtinant tokį teisinį reguliavimą buvo nesilaikoma Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą akcentuotų iš konstitucinio teisinės valstybės principo teisiniam reguliavimui kylančių reikalavimų, *kad teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius*; taip pat buvo nesilaikoma iš Konstitucijos 52 straipsnio socialinėms išmokoms kylančių imperatyvų, *kad negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad Konstitucijoje garantuotos asmens teisės į socialinę paramą atsiradimas būtų susietas su konstituciškai nepagrįstomis sąlygomis, kurių nors institucijų ar pareigūnų subjektyviais sprendimais arba kitomis atsitiktinėmis aplinkybėmis (Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 7 d. nutarimas).*

Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas Nutarime konstatavo, kad pagal Konstitucijos 52 straipsnį, konstitucinį teisinės valstybės principą nustatyti asmens kreipimosi dėl vienkartinės draudimo išmokos skyrimo terminą yra Įstatymų leidėjo diskrecija; nustatant terminą privalu paisyti konstitucinio teisinės valstybės principo, *inter alia* protingumo, teisingumo reikalavimų: terminas negali būti nei pernelyg trumpas – toks, per kurį asmuo nespėtų kreiptis dėl vienkartinės draudimo išmokos skyrimo (mokėjimo), nei pernelyg ilgas – toks, per kurį, nesant objektyvių priežasčių, asmuo negalėtų nepagrįstai ilgą laiką įgyvendinti savo teisės gauti vienkartinę draudimo išmoką. Įstatymų leidėjas negali nustatyti ir tokio teisinio reguliavimo, kad asmenys, praleidę kreipimosi dėl socialinės paramos – vienkartinės draudimo išmokos skyrimo terminus, neturėtų galimybės esant objektyvioms aplinkybėms prašyti juos atnaujinti.

Kaip minėta, ginčijamoje Įstatymo 25 straipsnio 5 dalyje nustačius, kad asmuo (asmenys) gali gauti didesnę, negu jam (jiems) priklauso, išmoką (ir tą dalį, į kurią kiti asmenys turėjo teisę, bet per 3 mėnesius dėl jos nesikreipė), paneigiama asmens (asmenų), turinčio (turinčių) teisę gauti lygią su kitais mirusiojo šeimos nariais išmokos dalį, galimybė, atnaujinus dėl svarbių priežasčių jo praleistą 3 mėnesių terminą kreiptis dėl išmokos, įgyvendinti šią teisę ir gauti lygią su visais šeimos nariais išmokos dalį.

Nesutinkame su Nutarime išdėstyta pozicija, kad tai, jog moralinės priedermės šeimos nariams suponuoja pareigą, įgyvendinant įstatyme nustatytą teisę į socialinę paramą – vienkartinę draudimo išmoką, šeimos narių atžvilgiu elgtis sąžiningai, galėtų garantuoti teisingą išmokos skyrimą (ir jos pasidalijimą).

Konstitucinio Teismo teisėjai:

Toma Birmontienė
Gediminas Mesonis
Algirdas Taminskas
Dainius Žalimas